

*магістр кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти
факультету початкової освіти та мистецтва,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна
(Levulana162@gmail.com)*

Естетико-екологічне виховання молодших школярів: сутність, мета, завдання

У статті йдеться про новітній напрям у системі національного виховання загалом, молодших школярів зокрема – естетико-екологічний. Її мета – проаналізувати сутність, мету й завдання естетико-екологічного виховання учня початкової школи. Наголошено, що виокремлення цього напрямку спричинено, з одного боку, становленням екологічної естетики як нової галузі наукового знання, а з іншого – усвідомленням важливості захисту й збереження природи як умови збереження Землі й людства та ознайомлено з внеском українських дослідників у розбудову його засад. Розкрито сутність естетико-екологічного виховання (складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на гармонізацію стосунків людини й довкілля, що має за основу бережливе ставлення до землі, природи, усього живого як джерела краси) та названо його основну мету – формування естетико-екологічної свідомості й естетико-екологічної культури особистості та суспільства. На основі аналізу опрацьованої літератури сформульовано завдання естетико-екологічного виховання учнів початкової школи: формування наукових знань про зв'язок природи й суспільства; пізнання ролі природи в життєдіяльності людини й суспільства; осягнення естетики природи; виховання бережливого ставлення до природи, уміння дітей милуватися нею й цінувати її красу; розвиток в учнів творчої активності стосовно охорони й збереження природи; формування в них естетичних потреб і смаків.

Ключові слова: *естетико-екологічне виховання, екологічна естетика, довкілля, бережливе ставлення до природи, молодші школярі.*

Aesthetic and environmental education of younger schoolchildren: essence, purpose, task

The article talks about the newest direction in the system of national education in general, of younger schoolchildren in particular – aesthetic and ecological. Its purpose is to analyze the essence, purpose and tasks of aesthetic and ecological education of a

primary school student. It is emphasized that the isolation of this direction is caused, on the one hand, by the establishment of ecological aesthetics as a new field of scientific knowledge, and on the other hand, by the awareness of the importance of protecting and preserving nature as a condition for the preservation of the Earth and humanity, and the contribution of Ukrainian researchers to the development of its foundations is introduced. The essence of aesthetic-ecological education (an integral part of the educational process, directly aimed at harmonizing the relationship between man and the environment, which is based on a careful attitude to the earth, nature, and all living things as a source of beauty) is revealed and its main goal is named – the formation of aesthetic-ecological consciousness and aesthetic and ecological culture of the individual and society. Based on the analysis of the studied literature, the task of aesthetic and ecological education of primary school students was formulated: formation of scientific knowledge about the connection between nature and society; knowledge of the role of nature in the vital activity of man and society; understanding the aesthetics of nature; education of a careful attitude towards nature, children's ability to admire it and appreciate its beauty; development of students' creative activity regarding the protection and preservation of nature; the formation of aesthetic needs and tastes in them.

Key words: *aesthetic and ecological education, ecological aesthetics, environment, careful attitude to nature, younger schoolchildren.*

Постановка проблеми. У переліку найскладніших проблем сьогодення, що згубно впливають на стан ґрунтів, вод Світового океану, атмосфери, тваринного й рослинного світів, здоров'я людини, учені називають проблеми екологічного характеру. Вони – наслідок виробничої діяльності людських спільнот, їхнього наукового поступу, технічних і технологічних здобутків. З початком ХХІ ст. в усіх промислових країнах світу кількість ракових, серцево-судинних, легеневих та алергічних захворювань невинно зростає, 12 % дітей народжуються з фізичними і/чи психічними вадами, росте смертність. Урятувати довкілля від забруднення й нищення, а людину, тварин і рослин від масового вимирання може тільки екологічно грамотне покоління, яке сьогодні сидить за шкільною парою. Щоб воно виростало таким, про це мають подбати сучасна школа та вся система національного виховання, передусім та його ланка, яку окреслюють сьогодні терміном *естетико-екологічне виховання*. Фактичний же стан справ упевнює, що думка К. Ушинського «Дивує, що виховний вплив

природи... так слабо оцінений у педагогіці» (цит. за Волкова, Павловська, с. 60) досі звучить злободенно.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Українська педагогічна думка питаннями естетико-екологічного виховання перейнялась нещодавно – на перетині XX й XXI ст. Однією з перших до них звернулася Г. Денисенко, нині професор Вінницького університету імені Михайла Коцюбинського. У центрі її дослідницької оптики – завдання й шляхи формування естетико-екологічної культури вчителя (Тарасенко, 1996; 1997) та учня початкової школи (Тарасенко, 2000; 2008). Поступово коло зацікавлених різними аспектами естетико-екологічного виховання щораз ширшає, а перелік досліджуваних проблем збільшується. Зокрема, Г. Бриль, Л. Савлущинська та І. Лебідь (2011) простежили особливості реалізації завдань еколого-естетичного виховання молодших школярів у процесі ігрової діяльності. Я. Славська (2014) проаналізувала форми еколого-естетичного виховання учнівської молоді в другій половині XX на початку XXI ст. І. Котєнєва схарактеризувала розвиток ідей естетико-екологічного виховання в історичній ретроспективі (2013). Досвід британських колег стосовно організації еколого-естетичного виховання учнів початкової школи вивчала Н. Величко (2015). Певні здобутки в дослідженні окремих аспектів цього напрямку національного виховання мають й такі українські дослідники, як В. Артемчук, В. Дажук і Н. Карпенко, В. Борейко й Н. Пустовіт, А. Вариниченко й В. Мелаш, Л. Ігнатенко, І. Карташова, В. Яценко та ін.

Мета статті – проаналізувати сутність, мету й завдання естетико-екологічного виховання сучасного учня початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Естетико-екологічне виховання – новий, інтегративний за своєю суттю (сформований на стику педагогіки, психології, мистецтвознавства, гуманітарних і природничих наук) напрям у системі сучасного виховання, детермінований дією в основному двох чинників. Перший з них – це становлення у зарубіжній філософії II пол. XX ст. *екологічної естетики* як спеціальної галузі наукового знання, що своєю появою завдячує новому розумінню суті *прекрасного* як провідного поняття естетики: його оцінці піддано не

лише об'єкти мистецтва, але й природи і соціального середовища (Ляшко, 2013: с. 213). Другим чинником послугувало усвідомлення глибини небезпеки споживацького ставлення людини до природи, що загрожує планеті Земля всесвітньою екологічною кризою.

У працях відомих педагогів усіх часів наголошувало на актуальності морально-естетичного аспекту у ставленні особистості до природи, бо вона – невичерпне джерело не лише життя, а й краси. Тож, цілком природно, їхні роздуми про важливість спостереження за об'єктами природи, праці в природі, гуманного ставлення до неї для інтелектуального й духовного зростання особистості перепліталися з думками про її значущість у формуванні естетичного ідеалу, естетичних смаків і потреб. Г. Ващенко наголошував: «Людина, відірвана від природи, не може жити повним життям, бо саме краса природи є джерелом найчистіших наших радощів» (Ващенко, 1991: с. 23). Очевидно, на підставі саме цього міркування він визнав *сприймання краси природи* компонентом естетичного виховання, поряд із *естетикою побуту, сприйманням творів мистецтва, художньою творчістю дітей*.

Близькість завдань і настанов естетичного й екологічного виховання послугувала основою для виокремлення нового напрямку в системі національного виховання – естетико-екологічного. Його сутність окреслювано в сучасній науці так: *це складова частина виховного процесу, безпосередньо спрямована на гармонізацію стосунків людини й довкілля, що має бути заснована, з одного боку, на знаннях про природу й довкілля, а з другого – на бережливому ставленні до них і зумовлена, за словами відомого американського еколога О. Леопольда, не тим, що економічно доцільне, а тим, що добре з етичного й естетичного поглядів* (Величко, 2015; Котенєва, 2013). «Природа буде захищена від небезпек лиш у тому разі, коли людина хоч трохи полюбить її просто тому, що та прекрасна, і тому, що вона не може жити без краси, бо це – невід'ємна частина людської душі», – наголосив 1965 р. у своїй перекладеній 17 мовами книзі «*Avant que nature meure*» («Перш ніж природа помре») французький філософ і орнітолог Ж. Дорст. Звідси очевидний висновок: кожен, хто прагне

підкорити природу, по-хижацькому ставлячись до неї, той руйнує насамперед себе, позбавляючись почуття краси, любові, співчуття як головних складників власної духовності. Адже та передбачає домінування моральних та інтелектуальних інтересів над матеріальними; сповідування цінностей служіння, а не споживання; відсутність корисливості у думках, словах і вчинках; готовність боротися зі злом і примножувати добро, оберігати природу заради неї самої, а не заради власної зручності і вигоди.

Безперервність – одна з найважливіших ознак естетико-екологічного виховання: воно має розпочинатися в ранньому дитинстві, продовжуватися у початковій школі й тривати впродовж усього життя індивіда, проте з розумінням того, що кожен із етапів має свої особливості. У молодшому шкільному віці важливо сформувати емоційну чутливість до проявів прекрасного насамперед у природі: дитина має навчитися бачити красу навколишніх пейзажів, кожної рослини і тваринки, а відтак – оберігати їх, прагнути творити довкруг себе красу й добро.

Стратегічною метою еколого-естетичного виховання визнано формування еколого-естетичної свідомості й культури особистості (Величко, 2015: с. 69). Еколого-естетична свідомість – це одна з форм культурної свідомості людини й суспільства. Стосовно учня початкової школи – це важливі смислові утворення у структурі його особистості, результат виформування у нього естетичного ставлення до світу й потреби самореалізації в творчій діяльності за законами краси. Еколого-естетична свідомість становить основу еколого-естетичної культури особистості, що становить сукупність гармонійно розвинутих інтелектуальної, діяльнісної, емоційно-чуттєвої сфер, які забезпечують їй екологічно обґрунтовану взаємодію з довкіллям (природою, соціальним середовищем, людьми, собою).

До завдань еколого-естетичного виховання молодших школярів відносять:

- формування (звичайно, на доступному рівні) наукових знань про зв'язок природи й суспільства;

- усвідомлення ними ролі природи в житті кожної людини й суспільства загалом;
- осягнення естетичної мови природи та її символіки;
- виховання бережливого ставлення до природи;
- розвиток творчої активності щодо охорони й збереження природи, уміння милуватися нею й цінувати її красу;
- формування естетичних потреб і смаків дитини (Бриль, 2011: с. 72; Матвієнко, Шандра, 2021: с. 48).

Висновки. Вічне прагнення людини до краси, з одного боку, і важливість бачити її в довкіллі й природі, а не лише у творах мистецтва, а тому ставитися до них як естетично й етично важливих, з іншого, спричинилися до становлення нового напрямку в системі виховання – еколого-естетичного. Своєю основною настановою воно має не лише (точніше, не насамперед) раціональне (наукове, понятійне) пізнання живої й неживої природи, а їх ірраціональне (художнє, чуттєво-образне) осягнення задля збереження не тільки світу і його краси, а й самої людини й людства загалом.

Список використаної літератури

1. Бриль, Г.К., Савлущинська, Л.Г., Лебідь, І.М. (2011). Еколого-естетичне виховання молодших школярів у процесі ігрової діяльності. *Наука і освіта*. № 2. С. 71–74.
2. Величко, Н. (2015). Еколого-естетичне виховання у початкових школах Великої Британії. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. Вип. 31. С. 69–78.
3. Волкова, В.А., Павловська, А.О. Виховання етичного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку. С. 55–64. URL: <https://core.ac.uk/download/491065375.pdf>.
4. Котенєва, І.С. Макаренко, А.С. (2013). Про естетико-екологічне виховання молоді. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 7 (266), Ч. І. С. 133–138.
5. Ляшко, Л. (2013). Екологічна естетика: до постановки проблеми. *Наукові записки. Серія «Філософія»*. Вип. 12. С. 210–220.
6. Матвієнко, О.І., Шандра, Б.Б. Природа і мистецтво в світлі екологічної естетики. *Sciences of Europe*. 2021. № 69. С. 45–49.
7. Тарасенко, Г.С. (1996). *Формування естетико-екологічної культури вчителя* : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / АПН України, Інститут педагогіки. Київ, 453 с.

8.Тарасенко, Г.С. (1997). *Екологічна естетика в системі професійної підготовки вчителя: методологічний аспект*. Вінниця : [б.в.], 111 с.

9. Тарасенко, Г.С. (2000). *Дивосвіт. Технологія естетико-екологічного виховання*. 2. вид., із змін. Київ : Рута, 208 с.

10. Тарасенко, Г.С. (2008). *Відкрийте дітям дивосвіт природи : poradnik для батьків з виховання душі і серця дитини*. Вінниця : Державна картографічна фабрика, 240 с.